

LİBERAL ENERJİ PİYASALARINDA KAMUNUN ROLÜ (İDEALLER VE GERÇEKLER)

H. Caner Özdemir
Makine Yüksek Mühendisi

ÖZET

Türk Enerji Piyasalarında, liberalleşme ve serbest piyasa şartları çerçevesinde yeniden yapılanmaya yönelik çaba ve faaliyetler, her zaman söylendiği gibi, sadece yeni imkan ve avantajlar sunmamakta; ayrıca rekabet ihlalleri ve manipülasyonlar sonucu meydana gelebilecek ciddi boyutlu riskleri de beraberinde getirmekte olup; böyle anlarda piyasaların yeniden işler hale getirilebilmesi için, önceden varlığı çok önem arz etmeyen unsurlar öne çıkabilmektedir. Bu çalışmada, çeşitli zamanlarda, liberal yapıya zarar verdiği gerekçesi ile enerji piyasalarından tamamen çekilmesi yönünde beyanlar verilen kamu kuruluşlarının, geleceğinin ne olması gerektiği hususu, çeşitli yabancı ülkelerden de örnekler verilerek, değerlendirilecek ve olası sorunlar tespit edilerek, halen bu konuda devam eden tartışmaların da ışığında, yapılanmasına devam edilmekte olan Türk Enerji Sektörü'ne yönelik görüş ve öneriler ortaya konulacaktır.

GİRİŞ:

Dünyada görülmekte olan bazı temayüller çerçevesinde, ülkemizde enerji sektörünün liberalleşmesi, daha düşük enerji maliyet ve fiyatlarının elde edilmesi ile satın alınan enerjinin kalitesinin artırılması açısından önemli bir husus olarak değerlendirilmekte olup; birçok kişi ve kuruluş, bu bağlamda sektördeki yeniden yapılanma ve oluşumlara umutla bakmaktadır.

Bu arada, bazı kesimlerde, kamu kuruluşlarının sektördeki varlıklarından duyulan bir rahatsızlık, ısrarlı bir biçimde sürekli olarak dile getirilmekte olup; bu sebeple liberal bir piyasanın oluşturulamayacağından başlayıp, böyle bir piyasada yatırım yapılamayacağına kadar giden ve yerine göre ciddi suçlamalar da içeren bir dizi tez öne sürülmektedir.

1-)DÜNYADAN GELİŞMELER:

Küreselleşmenin getirdiği bir unsur olan ve istekli/isteksiz bütün Dünya Ülkelerinde giderek artan bir biçimde yaygınlaşmakta olan liberalleşme rüzgarlarının en yoğun hissedildiği alanlardan biri olan enerji sektöründe,

daha önceden bu hususta düzenlemelere girişmiş olan Batı Ülkelerinin gerçekleştirdiği ve gerçekleştirmekte olduğu çeşitli uygulamalar, herkes tarafından dikkatle takip edilmekte olup; yaşanan gelişmeler ve sonuçları bu konudaki yeni atılımların şekillenmesine ilave katkılar yapabilecek unsurlar içermektedir.

Aslında, enerji sektöründe kamu kuruluşları konusunun incelendiği bir metinde ABD'nin yer alması, başlangıçta pek de mantıklı görülmez; ancak her zaman özel sektörün %100'lük bir pazar payına sahip olduğu bu ülkede yaşanan gelişmeleri kısaca bir gözden geçirmek, kamunun enerji piyasalarından tamamen çekilmesini arzu eden kişi ve organizasyonların, bu görüşlerinin içerdiği riskleri ortaya koyması açısından, gerekli görülmektedir.

2003 yılında birbiri ardına meydana gelen ENRON Skandalı ve Kaliforniya Krizi ile bu iki olayı müteakiben vuku bulan ve ABD'nin Kuzeydoğusu ile Kanada'nın Doğu Kesiminin tamamını kapsayan ve bazı bölgelerde düzeltilmesi 8 gün süren elektrik kesintisi sonrası; dünya üzerinde oluşturulmakta olan bütün liberal piyasalarda bir gereklilik olarak nitelenen bağımsız regülasyon kurumları ve bağımsız denetim kuruluşları ikilisine dayanan yapı ile mevcut enerji şebekelerinin idamesi, bir anda mevcut gündemde öne çıkan bir husus haline gelmiştir.

Hala çeşitli açılardan araştırılmakta olan ENRON Skandalı, özellikle bağımsız denetim kuruluşlarının(bu olayda Arthur Andersen), zamanla denetledikleri firmaların kontrolüne girdiklerini ve arzu edilen tarzda bir denetim gerçekleştiremez hale geldiklerini göstermektedir. Daha da ilginç olanı ise, yine aynı olayda gözlemlendiği üzere; bu tür bir durumun ortaya çıkabileceği anlarda, delil oluşturabilecek her türlü dökümanın, bizzat söz konusu bağımsız denetim kuruluşları tarafından, ilgili mahkemelere sunulması yerine, piyasadaki itibarlarının korunması amacıyla, imha edilmesi yönündeki yaklaşımlarıdır.

ENRON Skandalı ve aynı zamanda meydana gelen Kaliforniya Krizi'nin ortaya çıkardığı bir başka husus ise, bağımsız regülasyon kuruluşlarının, zamanla piyasa oyuncuları olarak adlandırılmakta olan enerji firmalarından gelen istek ve talepler karşısında; bir süre sonra, gerek politik(daha çok yerel düzeydeki politik unsurlardan kaynaklanan), gerekse sistemden kaynaklanan(söz konusu hizmetlerin süreklilik içermesinin firmalara sağladığı dokunulmazlık) sebeplerden dolayı zayıf duruma düşmeleri sonucu, fazla bir varlık gösteremez hale gelmeleridir. Bunun sonucunda firmaların talepleri, fazla bir engelleme ile karşılaşmaksızın, o ana kadarki mevcut mevzuatı etkiler bir biçimde kabul görmekte olup, zaman zaman piyasalara yeni giren firmalar için ciddi bir sorun yaratabilmektedir.

Öte yandan Kaliforniya Krizi ve özellikle 2003 yılındaki büyük elektrik kesintisi başta olmak üzere, devam etmekte olan elektrik kesintilerinin ortaya çıkardığı bir başka gerçek ise; iddia edildiğinin tersine olarak, liberal piyasalarda altyapı yatırımı niteliğindeki şebeke yatırımlarının, özel sektör eliyle, istenilen düzeyde gerçekleştirilmediğinin ortaya çıkmasıdır.

ABD'nin en büyük iki şehri olan New York ve San Francisco gibi elektrik tedariki açısından çok zorlanılan bölgelerdeki üretim şirketlerinin, resmi açıklamalara göre, doğru yatırım yapmalarına ilave olarak; yeni iletim hatları inşa edilmesinde önemli bir engel oluşturan çevreci gruplara destek vermeleri de, üretim sektörüne girmek isteyen yeni şirketlerin uygulaması gereken mevzuatın uzun zaman gerektirmesi gerçeği ile birleştiğinde, iş daha da karmaşık bir hal almaktadır.

Son olarak ENRON Skandalı'na yönelik araştırmalar sırasında ortaya çıkan bir başka ilgi çekici husus ise; bütün olay sırasında, şirketin ortak olduğu haberleşme kuruluşlarının(burada EOL-Enron On-Line), şirketin New York Ticaret Borsasındaki(NYMEX) hisse senetleri hakkında yarattıkları dezenformasyon ve bu hisselerdeki yatırımcı hareketlerine yönelik takip faaliyetleri ile, yine ortak olunan finansman kuruluşlarının sergiledikleri manipülatif nitelikteki hisse senedi hareketleridir.

Meydana gelen bütün bu skandal ve krizler esnasında, esas mağduriyeti yaşayanlar, tüketiciler ve sermaye piyasalarındaki fonlar çerçevesinde hareket eden küçük yatırımcılar(özellikle emekliler)olup, halen bu kişilerin zararları telafi edilebilmiş değildir.

ABD doğalgaz şebekeleri ise, birer bölgesel tekel halinde olup; tesis edilme yaşlarının düşüklüğü de dikkate alındığında, henüz bir idame problemi yaratmamaktadır. Ancak ülkedeki enerji krizini aşmak için bir çözüm olarak görülen LNG terminallerinin, mevcut şebeke ile nasıl irtibatlandırılacağı hakkında, konuyla ilgili bütün tarafların memnun olmasını sağlayacak bir çözüm, henüz oluşturulmamıştır.

Bugün dünyanın değişik bölgelerinde, çeşitli ülkeler bir araya gelerek, ticari yönden birlikte hareket etmek ve böylece tek başlarına elde edebileceklerinden daha ileri bir refah düzeyine ulaşmak çabası içerisindedirler. Halen bu alanda en ileri gitmiş olan ve siyasi bir entegrasyon elde etmek gibi nihai bir amacı bulunan yegane organizasyon Avrupa Birliği(AB)'dir. AB bünyesinde, enerji sektöründe liberalleşme amaçlı faaliyetler, 1994 yılında yapılan Lyon Zirvesi sırasındaki teklifler çerçevesinde devam etmekte olup, halen enerji ticaretini düzenleyen ve bütün üye ülkelerin kesin olarak uyması zorunlu olan bir yönetmelik ile

bütün Avrupa Enerji Piyasalarını düzenleyecek ortak bir regülasyon kuruluşu bulunmamakta; üye ülkeler kendi yasa ve yönetmeliklerinde, çeşitli AB yönetmeliklerine(1228/2003/EC, 2003/54/EC, 2003/55/EC, 98/30/EC, gibi) göre düzenlemeler yaparak, hareket etmektedir.

AB Komisyonu, doğal bir tekel durumunda olan elektrik ve doğalgaz şebekelerinin muhakkak regüle edilmesini gerekli görmekte olup; bu amaçla üye ülkelerden(dolayısıyla o ülkelerdeki enerji BİO'larından-söz konusu ülkenin ihtiyaç alanlarına göre sayıları birden fazla olabilir) şu yönde beklentilere sahip bulunmaktadır;

- Herhangi bir arz açığı yaratmadan ve uzun dönem arz güvenliğine bir zarar getirmeden, oluşturulacak fiyat kontrol mekanizmaları kanalıyla, düşük fiyat tarifelerinin elde edilmesi;
- Doğal bir tekel olan şebekelere, her türlü piyasa katılımıcısının, herhangi bir kısıtlama ile karşılaşmaksızın ulaşabilmesinin sağlanması;
- Piyasalarda oluşabilecek bir hakim durumun kötüye kullanılmasını, bir manipülasyon hareketini veya benzeri tehditleri engelleyerek, uygun rekabet şartlarına sahip fonksiyonel bir enerji piyasasının tesis ve idame edilmesinin gerçekleştirilmesi;
- Evrensel bir hizmet seviyesinin, belirli bir program çerçevesinde bilinçlendirilecek olan tüketicilerin taraftarı durumuna gelinmeden, doğru ekonomik dengeler kurulması yoluyla mümkün kılınması;
- Mevcut piyasa dengelerini bozmadan, "Yenilenebilir Enerji" kaynaklarının, kullanımının mümkün kılınmasını sağlayıcı politikalar tesis edilmesi...

Bu beklentilerin sağlanmasını müteakip; hem elektrik, hem de doğalgaz piyasalarında, fiyatlar bazında tek bir pazar oluşturulması nihai bir hedef olarak ortaya konulmuştur. Ancak burada büyük şirketlerin faaliyetlerinin ayrıştırılması ile piyasalarda tekelleşmeye başlayan bu şirketlerin etkinliğini kırarak yeni mevzuatın oluşturulması şeklinde düzenlemelere girilmiş ise de, şu ana kadar bu konuda karşılaşılan çeşitli zorluklar nedeniyle, arzu edilen sonuçlara ulaşmak, halen mümkün olmamıştır.

2002 yılında Fransız EDF, Alman RWE ve E.ON, İspanyol Endesa ile Iberdrola, İtalyan ENEL, İsveçli Vattenfall ve Belçikalı Suez/Electrabel firmalarının güçlü kuruluşlar olarak öne çıktığı AB Enerji Piyasaları; 2007 yılına gelindiğinde EDF, RWE, E.ON, Electrabel/Distrigaz/GDF, Iberdrola, Vattenfall and ENEL firmalarının hakim unsurlar haline geldiği bir yapıya dönüşmüş bulunmaktadır. Bu kuruluşlar sadece merkezlerinin bulunduğu

ülkelerde değil ama aynı zamanda yeni üye olanlar başta olmak üzere pek çok başka ülkede, hem elektrik hem de doğalgaz alanlarında, faaliyet gösterir duruma gelmişlerdir.

İlginç olan şudur ki; birliğe yeni katılan veya müzakere sürecine başlanılan, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu her ülkeye, özelleştirmeyi ve enerji piyasaları başta olmak üzere finans ile haberleşme sektörlerinde, yabancı sermayeye getirilen engellerin kaldırılmasını şart olarak koşan AB Komisyonu; bu firmalara karşı ciddi bir önlem alabilecek durumda değildir. Başlangıçta özellikle başta büyük Amerikan firmaları olmak üzere, uluslararası piyasalardaki rakipleri ile mücadele edebilmelerini sağlamak amacıyla göz yumulan bu kuruluşlar, bir yerden sonra ana merkezlerinin bulunduğu üye ülkelerin(Fransa ve Almanya başta olmak üzere) hükümet ve kamuoyu desteğini de arkalarına alarak; Komisyonun karşısında ciddi bir güç durumuna gelmiş bulunmaktadır. Bunun sonucunda Avrupa Enerji Piyasaları, giderek enerji şebekelerine sahip, enerji üretim ve/veya enerji ithalat firmalarının kontrolü altında bir pazar haline gelmiş olup; herhangi bir şebekeye sahip olamayan enerji şirketlerinin sayısı giderek azalmaya(daha çok adı geçen büyük kuruluşlarla birleşme veya onlar tarafında satın alınma yoluyla) başlamıştır. Bu durumun bir başka etkisi de, yeni oluşumların piyasalara girme taleplerinin yok denecek kadar az olmasıdır.

Son zamanlarda faaliyetlerinin ayrıştırılmasına yönelik her türlü çabaya direnç göstermekte olan bu firmalardan; EDF, Electrabel/Distrigaz/GDF, Vattenfall ve Enel'de değişik oranlarda kamu payı bulunmaktadır. Her ne kadar bu durum zaman zaman çeşitli şekillerde eleştirilse de, son dönemde özellikle Fransa'da Devlet Başkanlığı seçimi sırasındaki ve sonrasındaki gelişmeler ile, kalıcı bir hale gelmiş bulunmaktadır. Enerji sektörünü, stratejik bir alan olarak belirleyen Fransız hükümeti, sektörde devlet kontrolünün güçlendirilmesi ile bu alana yabancı unsurların girişlerinin önlenmesine yönelik bir dizi politikayı uygulamaya koymuş bulunmaktadır. Aynı şekilde, yakın zamanda Alman hükümeti, 5 sektörü(finans, enerji, lojistik, telekomünikasyon ve metal) "stratejik sektör" olarak tanımlamış ve bu sektörlerle yabancı sermaye girişini kontrol etme kararı almıştır.

Aslında AB Hukuku'nda son yıllarda ortaya çıkan, "Genel Ekonomik Yarar Hizmet"(bir devlet için önemli bir yarar arz eden faaliyet) ve "Temel Hizmet"(yeteri kadar karlı olmadığı için ancak kamu tarafından, büyük altyapı şebekeleri yoluyla verilen hizmet) kavramları da, üye devletlere bu konuda hareket serbestisi sağlamış bulunmaktadır.

AB konusunda en son olarak üzerinde durulması gereken husus; komisyonun uzun süren bir mücadeleden sonra en nihayet "Finansal Hizmetler Faaliyet Planı" çerçevesinde; dördüncü adım olan "Avrupa

Şeffaflık Yönetmeliği”ni çıkarmayı başarmasıdır. Aynı plan çerçevesinde daha önce sırasıyla; “Piyasa Suistimal Yönetmeliği”, “Bilgi Verme Yönetmeliği” çıkarılmış ve “Uluslararası Muhasebe Standartları”nın kullanımının yaygınlaştırılmasına karar verilmiş idi. Böyle bir faaliyete girişilmesinin temel sebebi, 2003 yılı ve sonrasında özellikle ABD borsalarında meydana gelen ve küçük yatırımcıları mağdur eden; çeşitli skandal sonrası manipülasyonların ardından, yatırımcıların özellikle enerji, haberleşme ve finans kuruluşlarınca sunulan her türlü dönemlik ve yıllık rapora şüpheyle bakar bir hale gelmesidir. Öte yandan, aynı piyasalarda hisselerinin bir bölümü veya tamamı kamuya ait olan kuruluşların sunduğu raporlara daha fazla itibar edilmesi ise; üzerinde durulması gereken bir başka noktadır.

II-)VE TÜRKİYE:

Son zamanlarda çeşitli platformlarda, mevcut enerji piyasalarında faaliyet göstermekte olan kamu kuruluşlarının, liberal yapıya ters düştüğü, özel kişi ve kuruluşların bu alana yapacağı yatırımlara karşı, bir mania teşkil ettiği şeklinde beyanların verildiği Türkiye’de; özel sektörün Türk Enerji Sektörü’ndeki ilk faaliyetleri, mevcut devlet kaynakları ile yatırım yapmakta zorlanması üzerine, gerekli finansmanın sağlanması amacıyla, Yap-İşlet-Devret Modeli çerçevesinde, çeşitli Enerji Santrallerinin özel sektöre yaptırılması ile başlamış, daha sonraki dönemde bu model Yap-İşlet Modeline dönüştürülmüştür. Ardından dünyadaki genel trend çerçevesinde sadece elektrik üretiminin değil, aynı zamanda elektrik ve doğalgaz dağıtımı ile petrol sektöründeki kamu kuruluşlarının da özelleştirilmesi kararı alınmıştır.

Bu çerçevede 20.Şubat.2001 tarihinde çıkarılan 4628 sayılı “Elektrik Piyasası Kanunu” ile, hem elektrik piyasası oluşturulması için gerekli çerçeve ortaya konulmuş, hem de elektrik piyasasında regülasyonun sağlanması gibi oldukça önemli bir görevi icra etmesi düşünülen “Elektrik Piyasası Düzenleme Kurumu” kurulmuştur. Ardından 18.Nisan.2001 tarihinde çıkarılan 4646 sayılı “Doğal Gaz Piyasası Kanunu” ile “Elektrik Piyasası Düzenleme Kurumu”nun adı “Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu” olarak değiştirilmiş ve oluşturulması düşünülen doğalgaz piyasasının regülasyon görevi de bu kuruma verilmiştir. Ardından 20.Aralık.2003 tarihinde çıkarılan 5015 sayılı “Petrol Piyasası Kanunu” ile birlikte, petrol piyasalarının işleyişi yeniden düzenlenmiş olup, bu sahadaki düzenleme görevi de, bünyesinde çeşitli düzenlemeler yapılarak, adigeçen kurum yetkilendirilmiş olup; en son 24.Haziran.2005 tarihinde çıkarılan 5374 sayılı Kanunla, 2.Mart.2005 tarihli ve 5307 sayılı Sıvılaştırılmış Petrol Gazları (LPG) Piyasası Kanunu ile mevcut Elektrik Piyasası Kanununda yapılan değişikliklerle, LPG piyasalarının regülasyonu da EPDK’ya bırakılmıştır.

Böylece ortaya AB üyesi ülkelerde faaliyet göstermekte olup, elektrik veya hem elektrik hem de-doğalgaz gibi sadece şebekesel enerji faaliyetlerini regüle etmekle yükümlü bulunan enerji BİO'larından çok daha geniş bir alandan sorumlu bir organizasyon çıkmıştır.

Bütün bu mevzuat aslında; daha önce enerji alanında liberalleşme sürecine girmiş diğer ülkelerden çok da büyük farklılıklar içermemektedir. Buradaki temel sorun her ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de enerji piyasalarındaki katılımcıların(piyasa aktörlerinin) tepki ve davranışlarının ne şekilde olacağıdır.

Genelde Türkiye'deki mevcut ve muhtemel enerji piyasası katılımcıları incelendiğinde; çoğunun başta sanayi olmak üzere, birbirinden farklı sahalarda uzun yıllardır faaliyet gösterdikleri; bazılarının doğrudan veya dolaylı olarak kendilerine bağlı bir veya daha fazla sayıda medya kuruluşu ile banka ve/veya finans kuruluşuna sahip bulunduğu görülecektir. Bu kuruluşların sahipleri ve yöneticilerinin arasında çeşitli seviyelerde dostluk ilişkileri bulunmakta ve sivil toplum örgütü sayılabilecek çeşitli gruplar içerisinde bir arada hareket edebilmektedirler. Mevcut haliyle bu durum, bu kuruluşların birbirleriyle ne şekilde bir rekabet içerisine girecekleri veya enerji alanındaki faaliyetleri ile diğer faaliyetlerinin bir paralellik içerip içermeyeceği hususlarında bir belirsizlik yaratmaktadır.

Öte yandan mevcut elektrik ve doğalgaz dağıtım şebekelerinin özelleştirilmesi de; gelecekte bir dizi sorunu beraberinde getirecek gibi gözükmektedir. Özelleştirilmesi gereken malvarlıklarının büyüklükleri dikkate alındığında, ortaya çıkan maddi değerler; Türkiye içerisinde çıkabilecek olası alıcıların sayısını oldukça azaltmakta olup; yurtdışından konuyla ilgilenen yabancı kökenli kuruluşların da, AB üyesi ülkelerdeki enerji piyasalarında tekelleşme yaratan organizasyonlar olduğu görülmektedir. Bilindiği üzere bölgesel enerji şebekelerine sahip olan kuruluşlar bir süre sonra, faaliyet gösterdikleri ülkelerde, faaliyet gösterdikleri bölgeler başta olmak üzere, enerji üretim ve/veya ithalat alanlarında da, oldukça büyük bir güce kavuşmaktadırlar. Her ne kadar bu durumu engellemek için, muhasebe ve malvarlık ayrıştırması gibi bazı yöntemler öne çıkarılsa da; teoride ideal gözükse de, çeşitli sebeplerden dolayı(sahip olunan banka ve finansal kuruluşlar kanalıyla, dolaylı şekillerde sağlanan mali destekler-çapraz tekel, gibi) uygulamada tam anlamıyla istenen sonucu sağlamamaktadır.

Batı ülkelerinde, enerji sektöründeki bu ve benzer şekilde yapılanmaların üstüne gidildiği durumlarda, bu yapılarla bağlantılı medya kuruluşlarının, arkalarına politik destek de alarak, başlattıkları karşı kampanyalar ile, yapılan araştırmaları sıkıntıya soktukları, liberal piyasalara ters düşen bir

durum için kamuoyu desteği sağladıkları ve sonuçta bu konuda düzenleme ve/veya denetleme yapan organizasyonları zor duruma düşürdükleri bilinen bir gerçektir.

Bütün bunların sonucunda, enerji piyasalarına girmeye çalışan yeni(ve doğal olarak küçük) yatırımcılar; hem mevzuat hem de duruma göre bu tekellerce ayarlanan fiyat politikaları sonucu, ya çok zorlanmakta, ya da engellenmektedirler. Yeni yapılan elektrik üretim santrallerinin şebeke ile irtibatlandırılması veya yeraltı doğalgaz depolarındaki tahsisler ise; kamu kontrolündeki dönemden daha zorlayıcı teknik hususlar haline gelmekte; yerine göre o bölgedeki enerji şebekesine sahip olan firma, kendisi haricindeki yatırımcılara yönelik olarak caydırıcı politikalar(ki benzer durumlarla geçmişte Türkiye’de de karşılaşmıştır) uygulayabilmektedir.

Bu tür gelişmelerin gerçekleşmesi halinde, tıpkı AB ülkelerinde gözlemlendiği biçimde, belirli sayıda kuruluşun, bütün enerji piyasalarını denetim altına alması mümkün olabilecektir. Başka yatırımcılar enerji sektörüne girmek istedikleri zaman, enerji fiyatları çeşitli şartlar yaratılarak, aşağı çekilebileceği gibi; bu tür yeni rakiplerin bulunmadığı zamanlarda; fiyatların gerek kar amacıyla, gerekse enerji dışı sektörlerdeki rakiplerinin üretim girdilerini arttıracak bir biçimde yükseltilebilmesi de mümkündür. Unutulmamalıdır ki, bütün sektörlerin enerjiye olan bağımlılığı nedeniyle; enerji piyasalarında meydana gelebilecek olumsuz her türlü gelişme; diğer ekonomik sektörlerde de, belirli sayıda kuruluşun hakimiyet kurmasına sebebiyet verebilecektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER:

Halen EPDK mensupları başta olmak üzere, bazı kişi ve gruplarca çok eleştirilen kamu kuruluşlarının asıl etkili olacağı nokta da budur. Batı ülkelerinin enerji piyasalarındaki gelişmeler, bağımsız regülasyon kuruluşlarının ve devlet yönetimlerinin, böyle durumlarda piyasalara müdahale etmek ve belli bir denge oluşturmak istediklerinde, özel sektöre ait enerji firmalarından fazla bir destek görmediklerini göstermiştir. Özellikle son dönemde AB üyesi devletlerde, bu konuda tamamen veya kısmen kamuya ait enerji şirketlerinden faydalanmaya yönelik ve sadece enerji piyasalarını değil, ama bütün mali sektörleri olası risklerden koruma amaçlı, stratejik bir yaklaşımın yaygınlaşmakta olduğunu görülmektedir.

Bu yüzden hem enerji üretimi ile ithalatında, hem de enerji şebekelerinin(iletim ve dağıtım) işletilmesinde; kamu firmalarının, varlıklarının sona erdirilmesinden öte, alması gereken ve gerekebilecek

roller mevcut olup; bu sadece ülke ve toplum menfaatlerinin korunması açısından değil, ama enerji sektörü başta olmak üzere bütün ekonomik piyasalarda faaliyet gösteren/gösterecek özel sektör kuruluşlarının geleceğinin idamesi açısından da önemlidir. Dolayısıyla, yapılacak başka bazı düzenlemeler ile birlikte, sözkonusu kamu kuruluşlarının mevcut durumlarının, liberal piyasa şartlarına uygun bir hale getirilerek varlıklarının devam ettirilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir:

- Halen bütün dünyada gerçekleştirilen yeniden yapılanma amaçlı reformlardaki başlıca hedef belirli bir “Liberalleşme” düzeyinin elde edilmesi olup, yerine göre özerk statüye sahip kamu firmaları da bu piyasaların aktörleri arasında yer almaktadır. İleride Türkiye’de de böyle bir durumun gerçekleşebileceği düşünülerek, bu tür kuruluşların özel sektör firmaları ile aynı hukuksal duruma getirilmeleri amacıyla; özerkleştirilmelerini müteakip, 2004 sayılı “İcra-İflas Kanunu” ve 6183 sayılı “Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun” başta olmak üzere, mevcut mevzuatta yeniden düzenleme yoluna gidilmesi yerinde bir hareket olacaktır. Bu arada sözkonusu kuruluşlar hakkında, özellikle EPDK mensuplarının, aşırı taraflı görünen sert beyanlardan kaçınması; adı geçen organizasyonun tarafsızlığına gölge düşürmemesi açısından gerekli görülmektedir.
- Enerji piyasalarında faaliyet gösterecek firmaların, diğer sektörlerle bağlantılı olanlar da dahil, her türlü ilişkisinin takip edilmesinin büyük önem taşıdığı bir gerçektir. Bu nedenle, EPDK’nın, RK, BDDK, SPK ve RTÜK gibi BİO’larla ilişkilerin yoğunlaştırılmasının ve ileride kurumlararası bir yetki çatışmasının yaşanmaması için, bu organizasyonların temsilcilerinin de içerisinde yer aldığı bir “Enerji Şirketleri Takip Merkezi”nin oluşturulmasının; EPDK’nın yetki sahası dışında yer alan hususlarda ortaya çıkabilecek çeşitli hareketlerin süratli bir şekilde tespiti ve değerlendirilmesi ile enerji piyasalarında ve onlarla etkileşim içerisinde olan diğer piyasalarda oluşabilecek her nevi mağduriyetin, bir an önce sona erdirilmesi açısından büyük bir katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.
- Arz açıklarından kaynaklanan krizlere sebebiyet vermemek amacıyla; halen sektörde üretim faaliyeti gösteren kamu kuruluşlarının varlığının, piyasalardaki toplam kurulu güç kapasitesinin, önceden belirlenmiş bir yüzdesine denk gelecek bir seviyeyi idame ettirecek şekilde sürdürülmesi, yerinde bir karar olacaktır.
- Her ne kadar bütün elektrik üretim tesislerinin, Ulusal Elektrik Sistemine bağlanması, mevcut mevzuat çerçevesinde kesin hükümlere tabi ise de; geçmiş yıllardan kaynaklanan tecrübeler, o bölgedeki şebekeden sorumlu özel sektör kuruluşu ile ciddi

problemler yaşandığını ve bu durumun uzun hukuki mücadelelere sebebiyet verdiğini göstermiştir. Sözkonusu sıkıntıların ilerideki tarihlerde tekrarlanmaması için, şimdiden ciddi bir çözüm yolunun oluşturulmasının(Halen mevcut OG hatlarının, iletim hatları(YG) ile birleştirilerek ilgili kamu şirketince kontrol edilmesi veya bu şebekelerin il özel idaresi, belediyeler, ticaret ve sanayi odalarının katılımıyla oluşturulacak bir yönetime devredilmesi gibi) uygun olacağı düşünülmektedir.

- Ülkemizde yerel doğalgaz üretiminin büyük boyutlarda olmaması, bu alanda gereken arzın yurtdışından sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Ancak son dönemde ABD’de, yeni kurulan LNG terminallerinin şebeke ile irtibatlandırılması konusunda yaşanan sıkıntılar dikkate alındığında, elektrik şebekesi için öngörülene benzer bir yapılanmanın burada da faydalı olacağı mütalaa edilmektedir.
- Doğalgaz sektörünü, elektrik sektöründen ayıran en önemli fark, sözkonusu maddenin çeşitli şekillerde depolanabilmesi ve bu sebeple elektrik piyasalarındakilere benzer spekülasyon manipülasyonlara müsait olmamasıdır. Ancak ülkemizdeki mevcut durumda, doğalgaz depolama olanakları son derece sınırlı kalmakta ve yukarıda ifade edilen avantaj, gerçek anlamda kullanılamamaktadır. Bu sebeple doğalgaz sektöründe, özellikle kış aylarında yaşanan/yaşanabilecek arz sıkıntılarını engellemek ve fiyatlarda meydana gelebilecek bir yükselişin önüne geçebilmek amacıyla, gerek duyulan kapasitede yeraltı depoları ile ilgili çalışmaların tamamlanması, faaliyete geçecek doğalgaz piyasasının stabilizasyonu açısından büyük önem taşımakta olup; alt yapı niteliğindeki bu konunun, süratli bir şekilde kamu ağırlıklı bir yapı kurularak çözümü, yerinde bir tercih olacak, ileride bu depolardaki tahsis oranlarında, ortaya çıkabilecek olası problemlere de müdahale olanağı sağlayabilecektir.

Son dönemde başta AB üyesi ülkeler olmak üzere, dünyada meydana gelen ve liberal piyasalardaki bir dizi aksaklığı sergileyen gelişmeler, pek gündeme getirilmemekte olup; bu gelişmeleri kamuoyuna aktarmak, "özel sektör düşmanlığı, devletçilik arayışı, özelleştirme karşıtlığı, devlet politikalarına karşı eleştiri" olarak nitelendirilmektedir. Halbuki başta, AB Komisyonu, IMF ve Dünya Bankası olmak üzere; Türkiye’de dikte edilen, "AB Müktesebatı", "Yapısal Değişim" ve "Reform Tedbiri" adı altında sunulan bazı politikaların, bizzat örnek gösterilen ülkelerde aksaklıklara sebebiyet vermesi, gerektiğinde yerine tam tersi yaklaşımların benimsenmesi ve uygulanması gözlerden kaçmaktadır.

Önemli olan bu tür problemlerin zamanında tespiti ile gerekli önlemlerin alınması olup; bu husus, son derece değişken ve diğer ekonomik piyasaları da etkileyebilecek bir niteliğe haiz olan enerji piyasalarındaki şartların getireceği risklere göre, hareket edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede özerk niteliğe haiz, kısmen veya tamamen kamuya ait kuruluşlar; hem dengeleyici, hem de acil durumlarda destekleyici unsurlar olarak mütalaa edilmelidir. Sonuçta onlara düşecek roller sadece kamunun değil, piyasa oyuncularının da, maddi büyüklükleri ne olursa olsun, varlığını sürdürmesine bir destek oluşturacaktır.

KAYNAKLAR:

- 1-)Weatherhill,S & Beaumont,P., EU Law, (Penguin Publishing Group), (2003)
- 2-)Karakılıç,H, Hukuki Açıdan Elektrik Piyasası, (Güncel Yayınevi), (2006)
- 3-)Aslan,İ.Y, Katircioğlu,E; Altınay,G; Ardiyok,Ş, Ilıcak,A, Gültekin,B, Önal,E, Akçaoğlu,C., Enerji Hukuku-Cilt 1, (Ekin Basın Yayın Dağıtım), (2007)
- 4-)Euroelectric Report on Regulatory Models in a Liberalised European Electricity Market, (Euroelectric), (2004)
- 5-)Smith,A.; How Reliable Are Company Accounts?, (SAGE Publications),. (<http://bir.sagepub.com>) (23.02.2007)
- 6-)Deakin,S & Konzelmann;S,J, After Enron:An Age Of Enlightenment?How Reliable Are Company Accounts?, (SAGE Publications),. (<http://bir.sagepub.com>) (23.02.2007)
- 7-)Sheehan,B, Europe Switches To US-Style Disclosure Rules, (EU Corporate Governance),(2005)
- 8-)Thomas,S., Restructuring Of The Natural Gas Sector In Europe, (Uluslararası Doğal Gaz Kongresi Ve Sergisi 2007), (2007)
- 9-)Özdemir,H.C., Enerji Sektöründe Rekabet ve Muhtemel Tehlikeler, (2004 Türkiye İktisat Kongresi), (2004), (<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/tik2004/cilt4.pdf>) (11.03.2006)
- 10-)Özdemir,H.C., Enerji Sektöründe Denetim Ve Soruşturma(Olası Problemler Ve Çözüm Önerileri), (2006 Türkiye 10. Enerji Kongresi), (2006).